

gelmektedir. İbn Mühtedîn diye tanınan fakih Mes'ûd b. Hassân b. Harb el-Ca'dî, Asvâb b. Tihâmî ve Saîd b. Amr b. Mûsâ el-Cerâdî'den Kur'an; Ali b. Ahmed el-Behâkarî, Zeyd b. Abdullah el-Hemedânî ve Sâlim b. Mehdi el-Ahferî'den fıkıh; Ahmed b. Muhammed b. Zeyd b. Hassân'dan da fıkıh ve Arap edebiyatı dersleri aldı. Diğer hocaları arasında Muhammed b. Mûsâ el-İmrânî ve Tâhir b. Yahyâ bulunmaktadır; Kadî Esîrüddin'den de Aden'de hadis dinledi. Yemen'in çeşitli şehirlerinde kadılık ve müftülük yaptı; muhtemelen 580'de (1184) tayin edildiği Ebyen kadılığında iken vefat etti.

İbn Semüre'nin günümüze ulaşan tek eseri *Ṭabaḳâtü fuḳahâ'i'l-Yemen* (ve *'uyûn min aḥbâri sâdâti rû'esâ'i'l-z-zemen, Ṭabaḳâtü'l-Yemâniyyin*) olup Asr-ı saâdet'ten müellifin zamanına kadar Yemen'de yetişen fakihlerin hayat hikâyelerini ihtiva etmektedir. Yemen ulemâsıyla ilgili en eski tabakat kitaplarından biri olan eserde müellif kendi hayatına dair kısaca bilgi verdiği gibi mensubu olduğu Şâfiî mezhebinin Yemen'de yayılışından da bahseder. İbn Semüre, Kâtib Çelebi'nin *Ṭabaḳâtü fuḳahâ'i'l-Yemen ve rû'esâ'i'l-z-zemen* başlığı ile kaydettiği ve 586 (1190) yılında tamamlandığını belirttiği kitabında (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1105) tarih, fıkıh, hadis kaynaklarından iktibaslar ve kendi hocalarından nakiller yaparken devrinin siyasî olayları hakkında da çeşitli bilgiler aktarmaktadır. Yemen tarihiyle ilgili çalışmaların birçoğuna kaynak teşkil eden eserden faydalanınların başında Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî, Abdürrahîm el-İsnevî, Tâceddin es-Sübki ve Takyyüddin İbn Kâdî Şühbe bulunmakta ve bunlardan Cenedî, *Kitâbü's-Sülûk fi ṭabaḳâti'l-ulemâ' ve'l-mülûk* ünün girişinde, "Üstadımın bu kitabı olmasaydı *es-Sülûk*'ü meydana getiremezdim" demektedir. Ali b. Hasan el-Hazrecî'nin *el-'Uḳûdü'l-lü'lü'yye*'de (I, 172-173) bildirdiğine göre İbn Kâdî Şühbe'nin ihtisar ettiği bu kitaba Hasan b. Ali el-Himyerî de (ö. 667/1269) bir zeyil yazmıştır. *Ṭabaḳâtü fuḳahâ'i'l-Yemen* İskenderiye, Hadramut, Millet (Ali Emîrî Efendi) ve Berlin kütüphanelerindeki dört nüshası esas alınarak Fuâd Seyyid tarafından neşredilmiştir (Kahire 1957; Beyrut 1968). Georges C. Anawati, "Textes arabes anciens édités en Egypte" adlı makalesinde eseri tanıtmış ve içerdiği Yemen'le ilgili yer adlarının alfabetik bir listesini vermiştir (bk. bibl).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Semüre. *Fuḳahâ'ü'l-Yemen*, neşredenin girişi; Ali b. Hasan el-Hazrecî, *el-'Uḳûdü'l-lü'lü'yye* (nşr. Muhammed Besyûnî Asel), Kahire 1329/1911, I, 172-173; Ebû Mahreme. *Târihu şağri 'Aden* (nşr. Oscar Löfgren), Leiden 1936, s. 179-180; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1105; Ahlwardt, *Verzeichniss*, IX, 444-445; Brockelmann, *GAL*, I, 391; *Suppl.*, I, 570, 676; Zirikli, *el-A'lâm*, V, 215; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VII, 300; Lutfî Abdülbedî, *Fihrisü'l-maḥtûṭâti'l-muşavvere*, Kahire, ts., II, 173-174; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Merâci'ü târihi'l-Yemen*, Dimaşk 1972, s. 208; G. C. Anawati, "Textes arabes anciens édités en Egypte", *MIDEO*, IV (1957), s. 236-240; Muhammed Âsaf Fikret, "İbn Semüre", *DMBİ*, III, 708.

CEVAT İZGİ

İBN SENÂÜLMÜLK

(ابن نناء الملك)

Ebü'l-Kâsım İzzüddin Hibetullah
b. Ca'fer b. Senâi'l-Mülk
Muhammed es-Sa'dî el-Misrî
(ö. 608/1212)

Eyyübî dönemi şair
ve ediplerinden.

545 (1150) veya 550 (1155) yılında Kahire'de doğdu. Kahire'nin büyük zenginlerinden olan dedesi Senâülmülk el-Mu'temid Ebû Abdullah Muhammed'e nisbetle İbn Senâülmülk lakabıyla tanındı. Dedesi ve babası Ebü'l-Fazl Ca'fer, Fâtımiler ve Eyyübîler devrinde Dîvân-ı İnşâ'da görev yapmış kâtiplerdendir. O devirde büyük kâtiplere "kadî" unvanı verildiğinden dedesi "Kâdî el-Mu'temid", babası "Kâdî er-Reşîd" unvanlarıyla tanındı. Babası, küçük yaştan itibaren oğlunun eğitim ve öğretimiyle özel olarak ilgilendi. İbn Senâülmülk, Ebü'l-Fütüh Nâsır b. Hasan ez-Zeydî'den Kur'an okuyup hıfzını tamamladı, İbn Berrî'den de lügat ve nahiv dersleri aldı. İskenderiye'ye giderek Ebü Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silefî'den hadis, Ebü'l-Mehâsin el-Behnesî'den edebî ilimler tahsil etti. Şiirlerinden fıkıh, kelâm ve mantık ilimleriyle de meşgul olduğu ve birçok şairin divanını ezberlediği anlaşılmaktadır. Selâhaddîn-i Eyyübî'nin veziri ve kâtibi Kâdî el-Fâzil dedesinin ve babasının yakın dostuydu. İbn Senâülmülk onun vasıtasıyla devlet ricâliyle tanışma imkânı buldu. Kâdî el-Fâzil, Selâhaddîn-i Eyyübî ile beraber Dimaşk'a gidince İbn Senâülmülk ile aralarındaki dostluk mektuplaşmalarla sürdürüldü. Kâdî el-Fâzil daha sonra onu kâtiplik görevi için Dimaşk'a davet etti. 571 (1175-76) yılında Dimaşk'a giden İbn Senâülmülk, Kahire'ye olan sevgisinden

dolayı orada fazla kalamadan geri döndü ve Kâdî el-Fâzil'a vekâleten onun Mısır'daki işlerini idare etti. Selâhaddîn-i Eyyübî'nin vefatından sonra el-Melikü'l-Azîz, el-Melikü'l-Efdal ve el-Melikü'l-Âdil dönemlerinde de Dîvân-ı İnşâ'daki kâtiplik görevini sürdüren İbn Senâülmülk'e "Kâdî es-Saîd" unvanı verildi. 606'da (1209-10) tayin edildiği Dîvân-ı'l-ceyş kâtipliği görevini mizacına uygun bulmadığı için kabul etmedi. 4 Ramazan 608 (9 Şubat 1212) tarihinde Kahire'de vefat etti.

Endülüs'te doğan müveşşah türü şiirin teorisyle ilgili olarak kaleme aldığı *Dârü't-tırâz* adlı eseri ve nazmettiği müveşşahatıyla bu türün Mısır'da ve Doğu İslâm dünyasında yayılmasına vesile olan İbn Senâülmülk şiirlerinde geleneksel temaları işlemiştir. Hizmetlerinde bulunduğu sultanlara ve Eyyübî ileri gelenlerine, özellikle de Kâdî el-Fâzil'a yaptığı hizmetler ve onlar için yazdığı methiyeler karşılığında aldığı ihsanlar sayesinde bir hayli zengin olan İbn Senâülmülk'ün bir taraftan devlet işleriyle uğraşırken diğer taraftan evinde edebî ve ilmi sohbet meclisleri düzenlediği, bu meclislerde şair, edip ve âlimlere tartışmalar yaptırdığı belirtilmektedir. İbn Saîd el-Mağribî onun aşırı bir şiî olduğundan söz etmekteyse de (*en-Nücûmü'z-zâhire*, s. 273) bu muhtemelen, Kâdî el-Fâzil'a yazdığı bir methiyede Hz. Hüseyin'in şehid edilmesinden de bahsetmesinden kaynaklanmıştır (Şevki Dayf, VI, 205).

Eserleri. 1. *Dîvân*. Methiye, gazel, hiciv, mersiye ve hamriyyât türü şiirlerinin toplandığı divandaki manzumelerin çoğunu Kâdî el-Fâzil'a yazılan methiyeler oluşturur. Eser önce İngilizce bir önsözle Muhammed Abdülhak (Haydarâbâd -Dekken 1377/1958) ve daha sonra da İbn Senâülmülk'ün hayatı ve şiiriyle ilgili bir araştırmaya birlikte Muhammed İbrâhim Nasr tarafından yayımlanmıştır (I-II, Kahire 1387-1388/1967-1969). 2. *Dârü't-tırâz fi 'ameli'l-müveşşahât*. İbn Senâülmülk eserine müveşşah türü şiirin teorisyle ilgili önemli bir giriş yazmış, Endülüs ve Mağrib'de nazmedilen müveşşahat örneklerini inceleyerek türün yapısını ve kurallarını ortaya koymaya çalışmıştır. Eserde altmış dokuz müveşşah bulunmaktadır; bunlardan otuz dördü Endülüs ve Mağrib şairlerine, diğerleri kendisine aittir. *Dârü't-tırâz*'ı E. Lévi-Provençal'in Fransızca önsözyle Cevdet er-Rikâbî neşretmiştir (Dimaşk 1368/1949, 1397/1977, 1400/1980). 3. *Fuşûşü'l-fuşûl ve 'uḳûdü'l-'uḳûl*. Kâdî el-Fâzil ile oğ-

lu Kâdî el-Eşref ve İbn Senâülmülk arasında teâtî edilen manzum ve mensur edebî mektup örneklerinden oluşur (Brockelmann, *GAL*, I, 261). İbn Senâülmülk'ün ayrıca Câhiz'in *Kitâbü'l-Hayevân*'ını *Rûhu'l-hayevân* adıyla ihtisar ettiği ve *Meşâyidü's-Şevârid* adlı bir eseri daha olduğu kaydedilmektedir (İbn Hallikân, VI, 62).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Senâülmülk, *Dârü't-turâz fi 'ameli'l-müveşşahât* (nşr. Cevdet er-Rikâbî), Dimaşk 1400/1980, neşredenin girişi, s. 9-22; İmâdüddin el-İsfahânî, *Harîdetü'l-kaşr: şu'arâ'ü Mısır* (nşr. Ahmed Emîn v.dğr.), Kahire 1370/1951-52, I, 64-100; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebbâ'*, XIX, 265-271; Münzirî, *et-Tekmile*, II, 231; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 61-66; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXI, 480-481; a.mlf., *el-İber*, III, 149-150; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XVIII, 61-106; Yâfi, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 17-18; İbn Saîd el-Mağribî, *en-Nücümü'l-z-zâhire fi hulâ hazretü'l-Kâhire* (nşr. Hüseyin Nassâr), Kahire 1970, s. 273-290; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 325-326; *Keşfü'z-zunûn*, I, 696-732, 915; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), VII, 64-66; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 506; Brockelmann, *GAL*, I, 261; *Suppl.*, I, 461-462; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 15; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, III, 451-454; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, VI, 203-210; Abdülazîz el-Ehvânî, *İbn Senâ'ü'l-mülk ve müşkiletü'l-ukm ve'l-ibtikâr fi's-şif'r*, Kahire 1962; Cevdet er-Rikâbî, *el-Edebü'l-'Arabî mine'l-inhidâr ile'l-izdihâr*, Dimaşk 1983, s. 65-78; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 71; "İbn Sanâ' al-Mulk", *EP* (İng.), III, 929; İnâyetullah Fâtihî Nejad, "İbn Senâ'ü'l-mülk", *DMBİ*, III, 712-716.

AZMİ YÜKSEL

İBN SERÂBİYÜN

(ابن سربايون)

X. yüzyılda yaşamış
İslâm coğrafyacısı.

Hayatı hakkında kitabındaki bazı ipuçlarının dışında bilgi bulunmamaktadır. *Kitâbü 'Acâ'ibi'l-eğâlimi's-seb'a* adlı eserinin girişinde müellifin kendisinden "efkarü'l-verâ Sührâb" şeklinde bahsetmesine işaret eden Krachkovsky, bu tür aşırı tevazu ifadelerini Arap yazarlarının nâdiren kullandığını belirtir ki (*Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-'Arabî*, s. 103) Sührâb adı da onun İranlı olabileceğini düşündürmektedir. Bazı ilim adamları müellifin asıl adının Ebü'l-Hasan b. Behlül olduğu, İbn Serâbiyün'un ise çağdaşı bir hekimle karıştırılması sonucu ortaya çıktığı kanaindedir (a.g.e., a.y.). Bunun yanında nerede yaşadığı da açık değildir. Bağdat'taki su kanalları ve Irak konusunda verdiği bilgiler onun belli bir dönemde bu bölgede bulunduğunu göstermektedir. Bazıları ise Mısır hakkında verdiği ayrıntılı bilgile-

re bakarak onun bu ülkede yaşamış olabileceğini söylemişlerdir.

İbn Serâbiyün'un 289-334 (902-945) yılları arasında yazdığı sanılan *Kitâbü 'Acâ'ibi'l-eğâlimi's-seb'a* adlı eseri, British Museum'da bulunan (nr. 23.379) 709 (1309) istinsah tarihli tek yazma nüshaya dayanılarak Hans von Mzik tarafından yayımlanmıştır (Leipzig 1929). Kitabın muhtevasında, adındaki "acâib" kelimesinin delâlet ettiği ilginç bir şey bulunmamaktadır; dolayısıyla bu kelime sonradan yapılmış bir ilâve olsa gerektir. Eser, müellifin tesbit edebildiği kadarıyla dağların, nehirlerin ve önemli yerleşim merkezlerinin koordinatlarını veren sistematik bir genel coğrafya kitabıdır. İbn Serâbiyün çalışmasını, daha önce yaşamış çeşitli yazarlardan topladığı konuyla ilgili bilgilerin bir özeti olarak tarif eder ve amacını şehirlerin, denizlerin, nehirlerin, dağların, vadilerin, kara ve deniz yollarının coğrafi konumları üzerinde bilgi vermek, böylece dünyanın haritasını çizmek isteyenlere yardımcı olmak şeklinde açıklar; ayrıca uzunluğu eninin iki katı olan dikdörtgen bir harita için yeterli teknik bilgileri de verir.

Hans von Mzik, İbn Serâbiyün'un *Kitâbü'l-Coğrafya* (*Kitâbü Şüreti'l-arz*) müellifi Muhammed b. Mûsâ el-Hârizmî'yi örnek aldığı, bu sebeple onun kitabında da dünya haritası çizim tekniklerinin bulunması gerektiği görüşündedir. İbn Serâbiyün ve Hârizmî'nin çalışmaları üzerinde yapılan mukayeseli araştırmalar ikisinin arasında bazı farklı noktalar bulunduğunu göstermekte, bu durum ise onun Hârizmî'nin dışında başka kaynakları da kullandığını ortaya koymaktadır. Bu farklılıkları şu şekilde sıralamak mümkündür: 1. Çok defa İbn Serâbiyün dağ, nehir ve şehirlerin enlemleriyle boylamlarına Hârizmî'nin verdiği ölçülere göre 5 dakikalık ilâveler yapmıştır. 2. Yedi iklimin başlangıç ve bitiş noktaları Hârizmî'ninkilerden farklıdır. 3. Bağdat için verdiği 70 derece 0 dakika boylam ve 38 derece 25 dakika enlem, Hârizmî'nin verdiği 78 derece 0 dakika boylam ve 33 derece 25 dakika enlemden oldukça farklıdır ve daha çok Bîrûnî'nin rakamlarına yakınlık göstermektedir. 4. Fizikî bilgilerin düzenlenmesinde de bazı değişik yönler bulunmaktadır. Meselâ Hârizmî, nehirleri kaynaklarının çıktığı bölgelerde anlatırken İbn Serâbiyün büyük ve küçük bütün nehirleri müstakil bir bölümde toplamıştır. Ayrıca Hârizmî gibi nehirlerin bulunduğu enlem ve boylamları vermeyip yatakları-

nın uzunluğunu ve bazı yerlere nisbetle konumlarını belirtmiştir. Birtakım yeni bilgilerin de ilâve edildiği görülen İbn Serâbiyün'un eserinin Hârizmî'ninkine göre belirgin bir gelişme içerisinde olduğu söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Serâbiyün Sührâb, *Kitâbü 'Acâ'ibi'l-eğâlimi's-seb'a ilâ nihâyeti'l-imâre* (nşr. Hans von Mzik), Leipzig 1929 → Frankfurt 1992; Hârizmî, *Kitâbü Şüreti'l-arz* (nşr. Hans von Mzik), Wien 1926; Bîrûnî, *Bîrûnî's Picture of the World* (ed. Zeki V. Togan), Delhi 1940; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 406; I. Krachkovsky, *Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1963-65, I, 103-104; Nafis Ahmad, *Muslim Contributions to Geography*, Lahore 1972, s. 28; Gabriel Ferrand, *Relations de voyages et textes géographiques arabes persans et turks relatifs à l'extrême-orient du VIIIe au XVIIIe siècles*, Paris 1918 → Frankfurt 1986, s. 112-113; Gerald R. Tibbets, "The Beginning of a Cartographic Tradition", *The History of Cartography* (ed. J. B. Harley - D. Woodward), Chicago 1992, II, 103-105; S. Maqbul Ahmad, "İbn Sarâbiyün", *EP* (İng.), III, 929-930; İnâyetullah Rızâ, "İbn Serâbiyün", *DMBİ*, III, 668-669.

SAYYID MAQBUL AHMAD

İBN SERÂYÂ

(bk. HİLLÎ, Safiyüddin).

İBN SEYYİDÜNNÂS

(ابن سيداناس)

Ebü'l-Feth Fethuddîn
Muhammed b. Muhammed
b. Muhammed el-Ya'merî
(ö. 734/1334)

Muhaddis, fakih, edip ve tarihçi.

14 Zilkade 671'de (2 Haziran 1273), bazı kaynaklara göre ise aynı yılın zilhicce (temmuz) ayında Kahire'de doğdu. Kendisine Ebü'l-Feth künyesini, henüz çok küçükken babası tarafından hadis dersine götürüldüğü Necîb Abdüllatif b. Abdülmün'im el-Harrânî verdi. Babası, dedesi ve kardeşleri Ebû Sa'd Muhammed ile Ebü'l-Kâsım Muhammed de on birinci dedeleri Seyyidünnâs'a nisbetle anılmaktaysa da İbn Seyyidünnâs diye daha çok Ebü'l-Feth meşhur olmuştur. Kinâneoğulları'ndan bir kola nisbetle Ya'merî, Rebîa b. Nizâr'a nisbetle Rebaî, aslen Endülüslü olduğu için de İşbîlî ve Endelüsî nisbeleriyle anıldı. İşbîliye (Sevilla) hıristiyanların eline geçince (646/1248) ailesi Doğu'ya göç etmek zorunda kaldı. Bir âlim olan dedesi Ceza-yir'de Bicâye'ye yerleşirken babası bir müddet Tunus ve Bicâye'de medreseler-